

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**THE PHENOMENON OF ELLIPSIS IN STRUCTURAL-DESCRIPTIVE LINGUISTICS
(WITH REFERENCE TO GERMAN AND UZBEK)****Kuvonchbek Begmatov***PhD, Associate Professor**Samarkand State Institute of Foreign Languages*kuvonchbekb@gmail.com*Samarkand, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: ellipsis, descriptive linguistics, structural linguistics, distributional analysis, immediate constituents, substitution, minor sentence, zero element, Uzbek, German.

Received: 03.10.26**Accepted:** 04.10.26**Published:** 05.10.26

Abstract: The article examines ellipsis from the standpoint of structural-descriptive linguistics. It shows that in the works of L.Bloomfield, Z.S.Harris, Ch.C.Fries, Ch.F.Hockett and R.S.Wells, ellipsis is not treated as a separate phenomenon but is approached through the notions of minor sentences, substitution, distribution and immediate constituent analysis. The study applies distributional analysis, substitution and expansion tests, immediate constituent analysis and the comparative method. Three structural criteria for identifying ellipsis are proposed: recoverability, distributional equivalence and the source of dependence. On this basis, contextual, situational and constructional ellipsis are distinguished. Using German and Uzbek material, the article shows how ellipsis differs from the zero morpheme and from Uzbek subject omission marked by a personal suffix. It finds that German subject omission occurs in independent clauses mainly in colloquial speech, in the initial position (Vorfeld), and is true ellipsis. It also shows that in German main clauses the verb is omitted from the second conjunct, whereas in verb-final subordinate clauses, as in Uzbek, it is omitted from the first conjunct and used only once at the end.

STRUKTURAL-TAVSIFIY LINGVISTIKADA ELLIPSIS HODISASI (NEMIS VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Quvonchbek Begmatov

PhD, Samarqand davlat chet tillar instituti dotsenti

kuvonchbekb@gmail.com

Samarqand, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: ellipsis, deskriptiv lingvistika, struktural tilshunoslik, distributiv tahlil, bevosita ishtirokchilar, o'rniga qo'yish, to'liqsiz gap, nol element, o'zbek tili, nemis tili.

Annotatsiya: Maqolada ellipsis hodisasi struktural-tavsifiy (deskriptiv) lingvistika nuqtayi nazaridan o'rganiladi. L.Bloomfield, Z.S.Harris, Ch.C.Fries, Ch.F.Hockett va R.S.Wells ishlarida ellipsis bevosita alohida hodisa sifatida emas, balki to'liqsiz (minor) gaplar, o'rniga qo'yish, distributsiya va bevosita ishtirokchilar tahlili orqali talqin qilingani ko'rsatiladi. Tadqiqotda distributiv tahlil, o'rniga qo'yish va kengaytirish usullari, bevosita ishtirokchilar tahlili hamda qiyosiy usul qo'llanildi. Natijada ellipsisni aniqlashning uchta struktur mezonlari ajratildi: tiklanuvchanlik, distributiv ekvivalentlik va bog'liqlik manbai. Shu mezonlar asosida kontekstual, situativ va konstruksion ellipsis farqlandi. Nemis va o'zbek tillari misolida ellipsisning nol morfemadan hamda o'zbek tilida shaxs-son qo'shimchasi bilan ifodalangan ega tushishidan farqi ko'rsatildi. Nemis tilida ega tushishi mustaqil gapda asosan og'zaki nutqda, gap boshida (Vorfeld) yuz berishi va haqiqiy ellipsis ekani aniqlandi. Shuningdek, nemis tilining bosh gapida fe'l ikkinchi qismdan tushirilishi, fe'l oxirida keladigan ergash gaplarda esa, o'zbek tilidagi kabi, birinchi qismdan tushirilib, oxirida bir marta qo'llanishi ko'rsatildi.

ЯВЛЕНИЕ ЭЛЛИПСИСА В СТРУКТУРНО-ДЕСКРИПТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)

Кувончбек Бегматов

Доктор философии (PhD), доцент

Самаркандского государственного института иностранных языков

kuvonchbekb@gmail.com

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: эллиipsis, дескриптивная лингвистика, структурная лингвистика, дистрибутивный анализ, непосредственно составляющие, субституция, неполное предложение, нулевой элемент, узбекский язык, немецкий язык.

Аннотация: В статье явление эллиipsis рассматривается с позиций структурно-дескриптивной лингвистики. Показано, что в трудах Л.Блумфилда, З.С.Харриса, Ч.Ч.Фриза, Ч.Ф.Хоккета и Р.С.Уэллса эллиipsis трактуется не как отдельное явление, а через понятия

неполного (минорного) предложения, субституции, дистрибуции и анализа по непосредственно составляющим. В исследовании применены дистрибутивный анализ, приёмы субституции и расширения, анализ по непосредственно составляющим и сопоставительный метод. Выделены три структурных критерия выявления эллипсиса: восстановимость, дистрибутивная эквивалентность и источник зависимости. На их основе разграничены контекстуальный, ситуативный и конструкционный эллипсис. На материале немецкого и узбекского языков показано отличие эллипсиса от нулевой морфемы и от опущения подлежащего при наличии личного аффикса в узбекском языке. Установлено, что в немецком языке опущение подлежащего возможно в самостоятельном предложении преимущественно в разговорной речи, в начальной позиции (Vorfeld), и является собственно эллипсисом. Показано также, что в немецком главном предложении глагол опускается во второй части, а в придаточных с конечным положением глагола, как и в узбекском языке, – в первой части, после чего употребляется один раз в конце.

Kirish. Kundalik nutqda biz fikrni har doim to‘liq gap shaklida ifodalamaymiz. «Ertaga kim keladi?» degan savolga «Akam» deb javob beramiz, «Men kitob o‘qidim, ukam esa gazeta» deb aytamiz. Bunday tuzilmalar grammatik jihatdan to‘liq emas, lekin tinglovchi ularni bemalol tushunadi. Gapning ayrim qismlari tushirib qoldirilgan, ammo ma’noda saqlanib qolgan bu hodisa tilshunoslikda ellipsis deb ataladi.

Ellipsis an’anaviy grammatikada asosan to‘liqsiz gaplar doirasida, ritorikada esa uslubiy vosita sifatida o‘rganilgan. XX asrning birinchi yarmida AQShda shakllangan struktural-tavsifiy (deskriptiv) lingvistika esa tilni ma’no va mantiqqa emas, balki kuzatiladigan shakl va uning distributsiyasiga tayanib tasvirlashni talab qildi. Bu yondashuvda «tushirib qoldirilgan, ammo nazarda tutilgan» element tushunchasi muammoli bo‘lib qoldi, chunki uni bevosita kuzatib bo‘lmaydi. Shu sababli deskriptivistlar ellipsisni o‘ziga xos yo‘l bilan, ya’ni to‘liqsiz gaplar, o‘rniga qo‘yish va nol element tushunchalari orqali talqin qildilar.

O'zbek tilshunosligida ellipsis va to'liqsiz gaplar ko'p o'rganilgan, ammo ular asosan an'anaviy yoki sistem-struktur sintaksis doirasida tahlil qilingan. Deskriptiv lingvistikaning ellipsisga oid qarashlari va ularning o'zbek tili materialiga tatbiq etilishi alohida ko'rib chiqilmagan. Mavzuning dolzarbligi shu bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi struktural-tavsifiy lingvistikada ellipsis hodisasi qanday talqin qilinganini aniqlash va bu talqindan kelib chiqadigan mezonlarni nemis va o'zbek tillari materialida sinab ko'rishdan iborat. Shu maqsadda quyidagi vazifalar qo'yildi: 1) deskriptivistlarning ellipsisga oid asosiy qarashlarini tahlil qilish; 2) ellipsisni aniqlashning struktur mezonlarini ishlab chiqish; 3) ellipsis turlarini shu mezonlar asosida tasniflash; 4) ellipsisni unga o'xshash hodisalardan farqlash.

Adabiyotlar tahlili. Deskriptiv lingvistikaning asoschilari. L.Bloomfield «Language» asarida gapni boshqa kattaroq konstruksiya tarkibiga kirmaydigan shakl sifatida ta'riflaydi va to'liq (full) gaplarni to'liqsiz (minor) gaplardan ajratadi [1]. To'liqsiz gaplar orasida u nutq vaziyatini yoki oldingi gapni to'ldiruvchi «completive» gaplarni alohida ko'rsatadi, masalan, «Kim qochdi?» savoliga «Jon» degan javob. Bloomfield bunday gaplarni yo'qolgan elementlarni tiklash orqali emas, balki ularning o'z shakli va nutqdagi vazifasi orqali tasvirlashni taklif qiladi. Shu bilan birga u morfologiyada nol element tushunchasini kiritadi, va keyinchalik bu tushuncha sintaksisga ham ko'chiriladi.

Z.S.Harris «Methods in Structural Linguistics» kitobida distributiv tahlil va o'rniga qo'yish usullarini tizimli bayon qiladi [2]. Uning fikricha, til birliklari qaysi muhitda kelishiga qarab sinflarga ajratiladi. Harris keyinroq «Co-occurrence and transformation in linguistic structure» maqolasida gaplar ketma-ketligida pro-morfemalar va «nol takrorlanish» (zero recurrence) haqida yozadi [3]. Bu, aslida, ellipsisni distributiv yo'l bilan tushuntirishdir: takrorlanadigan element keyingi gapda nol shaklga o'tadi va uning o'rnini oldingi gap orqali aniqlanadi.

R.S.Wells bevosita ishtirokchilar (immediate constituents) tahlilini nazariy jihatdan asoslab, kengaytirish (expansion) tushunchasini kiritadi [4]. Kengaytirish deganda qisqaroq ketma-ketlik o'rnida uzunroq ketma-ketlik kelishi va konstruksiyaning tuzilishi o'zgarmasligi tushuniladi. Bu tushuncha ellipsisni aniqlash uchun muhim, chunki elliptik tuzilma o'zining to'liq varianti bilan aynan shu munosabatda bo'ladi.

Ch.C.Fries «The Structure of English» kitobida nutq birliklarini vaziyatga bog'liq gaplar, javob gaplar va ketma-ketlik gaplariga ajratadi [5]. Uning tasnifida gap oldingi gapga bog'lanishini ko'rsatuvchi signallar alohida o'rganiladi va ellipsis shu signallardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ch.F.Hockett ham to'liqsiz gaplarni nutqdagi vazifasiga ko'ra tasniflaydi va ularning kontekstga bog'liqligini ta'kidlaydi [6].

Deskriptiv lingvistika g'oyalarini rus tilshunosligida Yu.D.Apresyan tizimli yoritgan va distributiv hamda transformatsion usullarning imkoniyatlari va chegaralarini ko'rsatgan [7]. O'zbek tilshunosligida struktur tilshunoslikning ildizlari va yo'nalishlari A.Nurmonov tomonidan tahlil qilingan. U amerika strukturalizmi va L.Bloomfieldning deskriptiv lingvistikasini tahlil metodlari bilan birga yoritib bergan [8].

Matn tilshunosligida M.A.K.Halliday va R.Hasan ellipsisni o'rniga qo'yish bilan birga matnning bog'lanish (kogeziya) vositasi sifatida ko'rib chiqadi va uni «hech narsa bilan o'rniga qo'yish» deb ta'riflaydi [9]. Nemis tilining «Duden» grammatikasida ellipsis nemis tili sintaksisining alohida hodisasi sifatida tavsiflanadi [10]. Generativ grammatikada J.Merchant ellipsisni sintaktik tuzilmada mavjud, ammo talaffuz qilinmaydigan qism sifatida tushuntiradi [11].

O'zbek tilida ellipsis an'anaviy sintaksisda to'liqsiz gaplar sifatida o'rganilgan [12], [13]. N.Ildırı ellipsisni tejamkorlik tamoyili bilan bog'laydi va o'zbek tilida sintaktik, morfologik va fonetik ellipsis turlarini ajratadi [14]. N.Ashurova (Latipova) ingliz va o'zbek tillaridagi fe'li elliptik konstruksiyalarni qiyoslaydi va kesimning tushirilishi ayniqsa keng tarqalganini ko'rsatadi [15].

Nemis tilshunosligida ellipsis keyingi yillarda alohida tadqiqot obyekti bo'ldi. M.Hennig tahriri ostidagi to'plamda bu hodisa yangi nazariy yondashuvlar asosida ko'rib chiqilgan [16]. Ch.Wilder nemis tilida ellipsis va so'z tartibi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, oldinga va orqaga qarab tushirish (Vorwärts- und Rückwärtstilgung) qoidalarini ajratadi [17]. J.R.Ross esa fe'l tushishi (gapping) yo'nalishi tilning so'z tartibiga bog'liq ekanini ko'rsatgan [18].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, deskriptivistlar ellipsis atamasini kam ishlatgan bo'lsa ham, uni aniqlash uchun kerakli vositalarni, ya'ni distributsiya, o'rniga qo'yish, kengaytirish va nol elementni ishlab chiqqan. Biroq bu vositalar ellipsisning izchil mezonlari sifatida umumlashtirilmagan va nemis va o'zbek tillari materialida qiyosiy sinab ko'rilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning nazariy asosini struktural-tavsifiy lingvistikaning asosiy asarlari [1]–[6] tashkil etadi. Material sifatida nemis va o'zbek tillaridagi og'zaki muloqot va badiiy matnlarga xos bo'lgan tipik elliptik tuzilmalar olindi. Misollar muallif tomonidan tuzilgan va adabiyotlarda keltirilgan namunalarga asoslangan.

Quyidagi usullar qo'llanildi: distributiv tahlil, ya'ni elliptik va to'liq tuzilmaning qaysi muhitda kelishini aniqlash; o'rniga qo'yish va kengaytirish usullari, ya'ni elliptik tuzilma o'rniga uning to'liq variantini qo'yib, natija to'g'ri va ma'nodosh bo'lishini tekshirish; bevosita ishtirokchilar tahlili; hamda ikki til materialini solishtiruvchi qiyosiy usul.

Tadqiqot sifat xarakteriga ega. Korpus asosidagi miqdoriy hisob-kitob o'tkazilmagan, shu sababli natijalar ellipsis turlarining qanchalik ko'p uchrashini emas, balki ularning struktur belgilarini ko'rsatadi.

Natija va muhokamalar. Ellipsisni aniqlashning struktur mezonlari. Birinchi mezon tiklanuvchanlikdir. Tushirilgan qism kontekst, vaziyat yoki konstruksiyaning o'zidan bir xil shaklda tiklanishi kerak. «— Ertaga kim keladi? — Akam» misolida javobni «Akam ertaga keladi» deb tiklash mumkin va boshqa variant yo'q. Agar tushirilgan qismni bir necha xil tiklash mumkin bo'lsa, bu ellipsis emas, balki noaniq yoki to'liqsiz nutqdir.

Ikkinchi mezon distributiv ekvivalentlikdir. Elliptik tuzilma va uning to'liq varianti bir xil muhitda kelishi va bir-birining o'rniga qo'yilganda ma'no o'zgarmasligi kerak. Bu R.S.Wells ta'riflagan kengaytirish munosabatiga mos keladi [4]. Masalan, «Men kitob o'qidim, ukam esa gazeta» gapida ikkinchi qism o'rniga «ukam esa gazeta o'qidi» qo'yilsa, gap to'g'ri va ma'nodosh bo'lib qoladi.

Uchinchi mezon bog'liqlik manbaidir. Elliptik tuzilmaning ma'nosi qayerdan tiklanishiga qarab uch xil bo'ladi: oldingi gapdan (kontekst), nutq vaziyatidan (situatsiya) yoki gapning o'z tuzilishidan (konstruksiya). Bu mezon Ch.C.Fries va Ch.F.Hockettning to'liqsiz gaplar tasnifiga tayanadi [5], [6].

Ellipsis turlari. Uchinchi mezon asosida ellipsisning uch turi ajratildi. Ular

1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. Struktural-tavsifiy mezonlar asosida ellipsis turlari

Ellipsis turi	Tiklanish manbai	O'zbek tilida misol	Nemis tilida misol
Kontekstual	Oldingi gap yoki savol	— Ertaga kim keladi? — Akam.	— Wer kommt morgen? — Mein Bruder.
Situativ	Nutq vaziyati	(do'konda) Ikkita non.	(im Laden) Zwei Brötchen, bitte.
Konstruksion	Gapning o'z tuzilishi (uyushiq qism, qo'shma gap)	Men kitob o'qidim, ukam esa gazeta.	Ich lese ein Buch und mein Bruder eine Zeitung.

Kontekstual ellipsis savol-javob va dialogda eng ko'p uchraydi. U Z.S.Harris ta'riflagan «nol takrorlanish» hodisasiga to'g'ri keladi [3]: oldingi gapda bor element keyingi gapda takrorlanmaydi. Situativ ellipsisda tushirilgan qism matnda emas, balki vaziyatda mavjud bo'ladi. Masalan, do'konda «Ikkita non» deyilganda «Menga ikkita non bering» nazarda tutiladi. L.Bloomfield bunday gaplarni nutq vaziyatini to'ldiruvchi gaplar deb ataydi [1]. Konstruksion

ellipsis bir gap ichida, asosan uyushiq qismlar va qo'shma gaplarda yuz beradi. Bunda takrorlanadigan kesim bir marta qo'llanadi.

Ellipsisni unga o'xshash hodisalardan farqlash. Struktur mezonlar ellipsisni ikki hodisadan ajratishga yordam beradi. Birinchisi nol morfemadir. L.Bloomfield nol elementni morfologik paradigmada ko'rsatadi [1]: o'zbek tilida «kitob» shaklida birlik ko'rsatkichi nol bilan ifodalangan, chunki u «kitoblar» shakliga qarama-qarshi turadi. Bu ellipsis emas, chunki nol morfema hech qanday kontekstga bog'liq emas va paradigmaning doimiy a'zosi hisoblanadi. Ellipsis esa nutqda yuz beradi va kontekstga bog'liq bo'ladi.

Ikkinchisi ega tushishidir. O'zbek tilida «Kitob o'qiyapman» gapida ega yo'q, lekin shaxs va son «-man» qo'shimchasi orqali aniq ifodalangan. Distributiv nuqtayi nazardan bu gap «Men kitob o'qiyapman» gapi bilan ekvivalent, biroq ega oldingi kontekstdan emas, balki fe'lining o'z shaklidan tiklanadi. Shuning uchun bunday gaplarni to'liqsiz gap deb hisoblash kerak emas, ular o'zbek tilining me'yoriy sintaktik qolipiga kiradi. Nemis tilida ham fe'l shaxs-son qo'shimchasini oladi («ich komme»), lekin ega odatda tushirilmaydi. Bundan uyushiq kesimli gaplar («Er kam und sah») mustasno: bu holda ega ikkinchi qismda konstruksion ellipsis sifatida tushiriladi. Og'zaki nutqda «Komme gleich» yoki «Kenn ich nicht» kabi gaplar uchraydi. Bunda gap boshidagi (Vorfeld) qism, ya'ni ega yoki to'ldiruvchi tushiriladi va u faqat kontekst yoki vaziyatdan tiklanadi. Demak, nemis tilidagi bunday tushirish haqiqiy ellipsis hisoblanadi, o'zbek tilidagi «Kitob o'qiyapman» esa me'yoriy qolipdir.

Ikki tildagi struktur farqlar. Qiyosiy tahlil ellipsisning ikki tilda turlicha amalga oshishini ko'rsatdi. Nemis tilida qisqa javob ko'pincha «Ja» yoki «Nein» bilan cheklanadi. Og'zaki nutqda modal fe'l bilan «Kannst du schwimmen? — Ja, kann ich» kabi javob ham uchraydi. Bunda asosiy fe'l va gap boshidagi «das» olmoshi tushiriladi, modal fe'l esa saqlanadi. O'zbek tilida bunday modal yordamchi fe'l yo'q, shu sababli javobda asosiy fe'lining o'zi takrorlanadi: «Suzishni bilasanmi? — Bilaman», «U qo'ng'iroq qildimi? — Qildi».

Uyushiq qismli qo'shma gaplarda farq yanada aniq ko'rinadi. Nemis tilining bosh gapida fe'l ikkinchi o'rinda (V2) turadi, shuning uchun takrorlanadigan fe'l ikkinchi qismdan tushiriladi: «Ich lese ein Buch und mein Bruder eine Zeitung». Fe'l oxirda keladigan ergash gaplarda esa tushirish teskari yo'nalishda bo'lishi mumkin: fe'l birinchi qismdan tushirilib, oxirida bir marta qo'llanadi. Ch.Wilder bunday Rückwärtsellipse holatiga «..., dass er mich, und dass sie dich besucht hat» misolini keltiradi [17]. O'zbek tilida (SOV) fe'l doim oxirda bo'lgani uchun ikki yo'l ham mumkin: fe'lni ikkinchi qismdan tushirish («Men kitob o'qidim, ukam esa gazeta») yoki birinchi qismdan tushirib, oxirida bir marta qo'llash («Akam kitobni, ukam esa gazetani o'qidi»). Demak, nemis tilining ergash gapi bu jihatdan o'zbek tiliga yaqin, bosh gapi esa undan farq qiladi.

Bu J.R.Ross ko'rsatgan qonuniyatni, ya'ni fe'l tushishi yo'nalishining so'z tartibiga bog'liqligini tasdiqlaydi [18].

Muhokama. Natijalar shuni ko'rsatadiki, deskriptiv lingvistika ellipsisni o'rganishga ikki yo'l bilan hissa qo'shgan. Birinchidan, u to'liqsiz gaplarni mustaqil gap turi sifatida tan oldi va ularni «buzilgan» to'liq gap sifatida emas, balki o'z shakliga ega birlik sifatida tasvirladi [1], [5], [6]. Ikkinchidan, u ellipsisni tekshirish uchun aniq usullarni, ya'ni o'rniga qo'yish, kengaytirish va distributiv ekvivalentlikni berdi [2], [4].

Shu bilan birga deskriptiv yondashuvning cheklovlari ham bor. Ellipsis ko'pincha talaffuz qilinmagan, ya'ni kuzatib bo'lmaydigan elementni nazarda tutadi. Ma'noga murojaat qilmasdan faqat shaklga tayanuvchi metod bunday elementni to'liq izohlay olmaydi. Z.S.Harrisning nol takrorlanish va transformatsiya g'oyalari aynan shu muammoni yechishga urinish edi [3]. Keyinchalik bu yo'nalish generativ grammatikada davom ettirildi va ellipsis sintaktik tuzilmada mavjud, ammo talaffuz qilinmaydigan qism sifatida talqin qilindi [11].

O'zbek tili materiali bu masalaga yangi tomondan qarashga imkon beradi. Shaxs-son qo'shimchalari tufayli o'zbek tilida ega tushishi ellipsis emas, balki me'yoriy qolip hisoblanadi. Bu an'anaviy grammatikadagi to'liqsiz gaplar doirasini aniqlashtiradi [12], [13]. Ellipsisning so'z tartibiga bog'liqligi esa Ch.Wilder va J.R.Ross kuzatishlarini o'zbek tili materiali bilan to'ldiradi [17], [18], shuningdek N.Ildırı va N.Ashurova tadqiqotlariga qo'shimcha bo'ladi [14], [15].

Natijalardan amaliyotda ham foydalanish mumkin. Nemis tilini o'rganayotgan o'zbek talabalari ona tilidagi qolipga tayanib, egani yozma nutqda ham tushirib qoldirishi mumkin, holbuki nemis tilida bu mustaqil gapda asosan og'zaki nutqqa xos. Tarjimada esa nemis tilidagi bosh gapda fe'li tushirilgan tuzilmani o'zbek tiliga o'girishda fe'lni tiklash yoki gap oxiriga ko'chirish kerak bo'ladi. Struktur farqlarni bilish bunday xatolarning oldini olishga yordam beradi.

Xulosa. Tadqiqot struktural-tavsifiy lingvistikada ellipsis hodisasi qanday talqin qilinganini ko'rsatdi. Deskriptivistlar ellipsisni bevosita alohida hodisa sifatida o'rganmagan bo'lsa ham, to'liqsiz gaplar, o'rniga qo'yish, kengaytirish va nol element tushunchalari orqali uni tahlil qilish uchun asos yaratgan.

Ushbu usullar asosida ellipsisni aniqlashning uchta struktur mezonni taklif etildi: tiklanuvchanlik, distributiv ekvivalentlik va bog'liqlik manbai. Uchinchi mezon bo'yicha kontekstual, situativ va konstruksion ellipsis farqlandi. Mezonlar ellipsisni nol morfemadan va o'zbek tilidagi qo'shimcha bilan ifodalangan ega tushishidan ajratishga imkon berdi.

Qiyosiy tahlil nemis tilida ega tushishi mustaqil gapda asosan og'zaki nutqda, gap boshida yuz berishini va haqiqiy ellipsis ekanini ko'rsatdi. Nemis tilining bosh gapida fe'l ikkinchi qismdan, fe'l oxirida keladigan ergash gapda esa, o'zbek tilidagi kabi, birinchi qismdan tushiriladi. Bu farq ikki tilning so'z tartibi bilan bog'liq. Keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan mezonlarni ikki

tilning korpus materialida sinab ko‘rish va ellipsis turlarining nutq uslublari bo‘yicha taqsimotini aniqlash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Bloomfield L. Language. — New York: Henry Holt and Company, 1933.
2. Harris Z.S. Methods in Structural Linguistics. — Chicago: University of Chicago Press, 1951.
3. Harris Z.S. Co-occurrence and transformation in linguistic structure // Language. — 1957. — Vol. 33, No. 3. — P. 283–340. — DOI 10.2307/411155.
4. Wells R.S. Immediate constituents // Language. — 1947. — Vol. 23, No. 2. — P. 81–117.
5. Fries Ch.C. The Structure of English: An Introduction to the Construction of English Sentences. — New York: Harcourt, Brace and Company, 1952.
6. Hockett Ch.F. A Course in Modern Linguistics. — New York: Macmillan, 1958.
7. Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики. — М.: Просвещение, 1966.
8. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yo‘nalishlari. — T.: Ta’lim, 2009. — 160 b.
9. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English. — London: Longman, 1976.
10. Duden. Die Grammatik / hrsg. von A.Wöllstein und der Dudenredaktion. — 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Aufl. — Berlin: Dudenverlag, 2016. — 1341 S.
11. Merchant J. The Syntax of Silence: Sluicing, Islands, and the Theory of Ellipsis. — Oxford: Oxford University Press, 2001.
12. G‘ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Sintaksis. — T.: O‘qituvchi, 1987.
13. Mahmudov N., Nurmonov A. O‘zbek tilining nazariy grammatikasi (Sintaksis). — T.: O‘qituvchi, 1995.
14. Ildırı N. Özbek Türkçesinde «Tejamlılık Tamoyili» (en az çaba yasası) ve Ellipsis (eksiltilim) kavramları üzerine // Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi. — 2022. — Vol. 12, No. 4. — P. 2484–2497. — DOI 10.30783/nevsosbilen.1196097.
15. Ashurova (Latipova) N. Ingliz va o‘zbek tillarida fe’lli elliptik konstruksiyalarning qiyosiy tadqiqi // Uzbekistan: Language and Culture. Linguistics. — 2025. — Vol. 1, No. 1.
16. Die Ellipse: Neue Perspektiven auf ein altes Phänomen / hrsg. von M.Hennig. — Berlin; Boston: de Gruyter, 2013. — 465 S.
17. Wilder Ch. V2-Effekte: Wortstellungen und Ellipsen // Deutsch – typologisch / hrsg. von E.Lang, G.Zifonun. — Berlin; New York: de Gruyter, 1996. — S. 142–180.

18. Ross J.R. Gapping and the order of constituents // Progress in Linguistics / ed. by M.Bierwisch, K.E.Heidolph. — The Hague: Mouton, 1970. — P. 249–259.